

Љубиша Р. Митровић¹
Универзитета у Нишу
Филозофски факултет

Прегледни научни рад
UDK 316:378.4(497.11 Ниш)
Примљено: 15.12.2021.
Ревидирана верзија: 24.1.2022.
Одобрено за штампу: 25.1.2022.
DOI: 10.46630/gsoc.28.2022.04

СТВАРАЛАШТВО СТУДИЈСКЕ ГРУПЕ ЗА СОЦИОЛОГИЈУ У ОГЛЕДАЛУ КОМПАРАТИВНЕ АНАЛИЗЕ РАЗВОЈА СОЦИОЛОГИЈЕ У СРБИЈИ Маргиналије поводом 50 година од оснивања Филозофског факултета у Нишу 1971–2021.

Апстракт: Предмет рада је анализа развоја социологије као академске дисциплине на Филозофском факултету у Нишу. У раду је приказан институционални развој наставне и научноистраживачке делатности, као и теоријске и научно-истраживачке оријентације *нишке школе* социологије. Заснивање и развој социологије у Нишу се посматра као део развоја социологије у Србији (и Југославији) и указује на друштвене и културне чиниоце који су на то утицали.

Кључне речи: развој социологије, Студијска група за социологију, Филозофски факултет у Нишу, Србија.

Социолошка симболичка функција јубилеја у колективном памћењу

Јубилеји су попут светионика и смероказа како у животу појединаца тако и институција и организација. Стога они имају симболичку функцију и негују се у свакој заједници. У служби су очувања и развоја културе сећања у колективном памћењу друштвених група као и остварења интегративно-мобилизативне функције.²

Феноменолошки, најчешће, јубилеји су пропраћени фолклорно, обичајно, ритуално; обележени уз одређени церемонијал. Како би се група/институција подсетила на историју свог настанка и развоја, валоризовала пређени пут, учврстила у својој традицији, указала на своје корене, међаше и домете у свом развоју и животу шире заједнице, промерила своје професионално/ратно стваралаштво и друштвено искуство, извршила његову критичку валоризацију, де-

¹ ljubisa.mitrovic@filfak.ni.ac.rs

² Видети ауторове прилоге у књизи *40 година Филозофског факултета у Нишу* (2011), као и интервју Драгана Тодоровића са аутором у: *Корени и крила: монографија поводом 50 година Филозофског факултета Универзитета у Нишу* (2021).

конструкцију, превредновање, учврстила се у оном што је њено позитивно остварење и препознатљив учинак и знак њеног идентитета и размотрила и ослободила се оног што је слабост и сметња даљем развоју, и изнова мобилисала своје потенцијале, институционалне и људске, за даље стваралаштво и напредак.

У том смислу јубилеји у животу појединаца, институција и организација представљају дан славља и обележавају се у различитим културама као светковина на специфичне начине. Оно што је, међутим, свима њима заједнички иментељ јесте да подсећају појединца, институцију и заједницу на датум рађања, настанка, на пређени пут и куда и како даље. Да је учврсте у коренима, освеже за даљи лет и развој.

Стога, јубилеји у животу појединца, институција, организација и заједнице имају мертоновски речено, своју манифестну и латентну функцију. То је светковина духа, смотра стваралаштва, час историје, демонстрација и показивање идентитетских значајки, афирмације снаге потенцијала и представљање програма/смерница: куда и како даље. У том смислу – они симболички у колективном памћењу подсећају на Антеја и Икара: да нисмо заборавили на своје корене, али и на нашу будућност, наш даљи пут и лет; да памтимо и поштујемо претке, али и мислимо и на потомке. Да нас подсети – да се за отаџбину може „гинути“ на сваком послу, а не само на бојном пољу; да се увек може боље и више постићи ако смо окренути раду и будућности, ако се, пре свега, понашамо захтевно према себи, у духу поруке Цона Кенедија („Не питај шта ваша земља може учинити за вас, већ шта ви можете учинити за њу!“) или пекићевски речено: Гледајте увек напред, окренути новим поколењима, јер ваша дела и част зависе не од прошлости, већ од оцене оних из будућности! Оних који наступају, чије време тек долази, јер као што велики Виктор Иго поручи: „Нема ничег јачег од идеја чије време наступа!“

Управо у прилогу који је пред вама, поштовани читаоци, покушаћемо да промеримо учинке/рад, стваралаштво Студијске групе за социологију Филозофског факултета у Нишу,³ користећи се анализом садржаја, као и са те осматрачнице и мерила будућности их валоризујемо. Да у компаративној анализи, како развоја наставних планова и програма, развоја педагошке социолошке субкултуре, тако и преко доприноса научно-истраживачком раду универзитета, оценимо домете стваралаштва појединаца и институција. То је преобиман, захтеван и одговоран задатак. Он захтева тимски рад и дугорочан пројекат. Овде само у скици дајемо један методолошки нацрт, као и покушај да проблематизујемо његов предмет, циљеве и задатке. На другима је да целовито то истражују и објективније процене. Уверен сам да ће нова социолошка генерација која наступа, имати времена да, у оквиру социологије науке/сазнања и социологије социологије, то искуство темељније изучи и представи јавности на неким од наредних јубилеја.

³ Студијска група за социологију Филозофског факултета у Нишу је неколико пута мењала имена, а данас је њен назив Департман за социологију. У тексту се користи израз Студијска група за социологију за читаво десетогодишње постојање јер је овај назив најдуже био у употреби.

Морам овде, на самом почетку, да скренем пажњу на једну нашу ману претеривања, али и потцењивања у оцени учинака наших: нихилистичку и малограђанску склоност – да своје кудимо, а туђе претерано величамо. Време је да се тог рајетинског комплекса ослободимо. Поштујмо и радујмо се свачијем раду и успеху, јер он афирмише не само појединачне таленте већ и стваралаштво колектива, о чему ће последњу оцену пружити стваралачка научна критика – његошевски речено: време ће тек казати шта је чије!

Неке методолошке напомене

Писати у науци о било каквом проблему заправо претпоставља прочешљавање литературе и поштовање логике и методолошке процедуре. Јер, наука не почиње свој рад на Непочин пољу, као списатељство песника или других литерата.

Ако изузмемо ауторе који су се бавили филозофијом науке у нас (Михаила Марковића, Михаила Николића), нажалост, социологија науке и сазнања није довољно развијена у нас. Њоме су се у нас систематски бавили, поред професора Војина Милића и Ђуре Шушњића, ретки појединци (А. Тодоровић, Р. Радивојевић, М. Миленковић, Т. Куљић). У том смислу, методолошко искуство је недовољно развијено и захтева пионирске напоре.

Студије Војина Милића и Ђуре Шушњића прави су пример истраживачке одисеје у овој комплексној и сериозној области сазнавања. И док се Милић строго монашки држао социолошког метода и његових хеуристичких вредности (домета и ограничености) у истраживању различитих облика сазнања/сазнајних пракси, презентујући нам посебно упоредну анализу развоја природних, техничких и друштвених наука у Југославији (Милић 1986, 1995), дотле је Ђуро Шушњић више следио херменеутичку логику истраживања, развијајући критику социолошког метода, уз указивање на аутономност и специфичност појединих облика сазнања и њихову сазнајну и социјалну функцију (Шушњић 1971, 1982, 1995). У ширу врсту истраживања историје развоја социологије спада и социологија социологије и ауторове студије (Митровић 1982, 2011).

Ова ограниченост у развоју методологије у области социологије науке/сазнања, упућује истраживаче на страну литературу (М. Вебер, К. Махнајм, Ј. Хабермас, Ж. Гурвич, А. Шиц, П. Л. Бергер, П. Бурдије, Е. Морен). Ови аутори указују на комплексност истраживања различитих облика сазнајне праксе (од религије, филозофије, до науке) на њихову специфичну производњу, сазнајну, симболичку и социјалну функцију у животу друштва. И ма колико идеје биле социјално детерминисане историјским епохалним контекстом (тлом), оне имају своју аутономност и самосвојност и производ су личног талента и генијалности аутора као и интелектуалне заједнице у сазнајној пракси.

У изради прилога, који је пред вама, коришћене су анализа садржаја и компаративна метода. У фокусу су, поред праћења историје институција, развоја студијских група за социологију у Србији, еволуција промена наставних

планова и програма/социолошке образовне културе/ и њихова евалуација, тако и научних домета/доприноса студијских група за самостални педагошки и научно-истраживачки рад и развој.

Детаљна и сериозна анализа садржаја ових промена мора бити ослоњена како на примарне изворе, архивску грађу и службена документа, тако и монографске записе и студије, као и критику (приказе, осврте) и валоризацију стваралаштва са ове студијске групе у контексту компарације са развојем и стваралаштвом других студијских група и наставничког и сарадничког особља у Србији и шире.

Скица историје настанка и развоја Студијске групе за социологију на Филозофском факултету Универзитета у Нишу у огледалу социологије социологије

Нема самониклости ни у природи ни у друштву, култури, свемиру. Па и у образовању и науци ништа се не рађа на Непочин пољу. И бојје семе тражи погодно тле да би се развило у цвет. Тако је и са људима, институцијама и цивилизацијама, свим врстама и организмима. О томе су знали још предсократовци, велики филозофи од антике до савремености. Хераклит је писао о логосу ватре, али и образовању које је образованима друго сунце и карактер људи; Хегел о одисеји и лукавству историјског ума на путу освајања слободе; Маркс о самопроизводњи друштва посредством револуције рада и класној борби; Ален Турен о деловању друштвених покрета као актера самопроизводње друштва и историје.

Историја науке и социологија науке управо истражују претпоставке настанка и развоја појединих облика сазнања. На исти начин истражује се развојни пут социологије, као науке, позива и професије. О томе су писали знаменити научници и социолози у свету; од М. Вебера, К. Манхајма, Р. Милса, А. Турена, А. Гулднера, Т. Кун, П. Бурдије, П. Бергер, Е. Морена, И. Кувачић, З. Бауман, а у нас: Р. Рисман, В. Милић, Р. Супек, М. Марковић, М. Печујлић, З. Голубовић, Ђ. Шушњић, М. Митровић, Т. Куљић, и М. Брдар.

Неким аспектима овог питања бавио се и аутор овог текста (видети о томе у ауторовим чланцима о развоју националних социологија у свету, о позиву и професији социолога, предмету и функцијама социологије социологије) (Митровић 1982, 1987: 493–542).

Разматрајући настанак и развој Студијске групе за социологију на Филозофском факултету Универзитета у Нишу начелно можемо констатовати да је ова појава повезана са друштвено онтолошким и културним узроцима развоја друштва Србије, града Ниша и региона југоисточне Србије. Ближе разумевање упутило би нас на идентификацију фактора социјалне и културне детерминације почетком 70-их година XX века. Пре свега на развојно-структурне потребе везане за даљи развој производних снага и поделе рада, али у синергији са растом културних потреба и комплетирања/надградње нишког универзитета

друштвено-хуманистичким и филолошким наукама. Наравно, да се ове промене морају тумачити и покренутим курсом привредних и друштвених реформи у глобалном југословенском друштву на фону његове даље либерализације, индустријализације и модернизације.

Треба истаћи да социологија у Србији има одређено научно наслеђе/научну традицију (опш. Митровић 2011: 259–329, Богдановић 2009). О томе се опширније можемо обавестити у монографији Милована Митровића *Југословенска предратна социологија* (1982). Зачетке социологије налазимо у другој половини 19. века у радовима: Светозара Марковића, Димитрија-Мите Ценића, а у XX веку у радовима Димитрија Туцовића, Тихомира Ђорђевића, Јована Цвијића, Слободана Јовановића, Ђорђа Тасића, Мирка Косића, Драгољуба Јовановића, Сретена Вукосављевића, Филипа Филиповића, Мирослава Ђорђевића...

После Другог светског рата, на *Београдском универзитету*, на *Правном факултету*, обновљен је рад прве катедре за социологију, а 1959. године и формирана је прва студијска група за социологију на *Филозофском факултету*. Утемељитељи и дојени социологије у Србији били су: академик Радомир Д. Лукић, који је био први председник Удружења социолога Србије, затим Војин Милић, Михаило Поповић и Вељко Кораћ; они су оснивачи групе за социологију на Филозофском факултету у Београду. Овој групи касније ће се прикључити и значајно утицати на њен развој Загорка Голубовић, Цветко Костић, Драгољуб Мићуновић, Љубомир Тадић, Миодраг Ранковић, Мирослав Печујлић. А затим, нова плејада кадрова млађе и средње генерације, претежно бивших студената социологије школованих у Београду или Загребу: Марија Богдановић, Ружа Петровић, Силвано Болчић, Анђелка Милић, Милован Митровић, Тодор Куљић, Аљоша Мимица, Сретен Вујовић, Младен Лазић, Слободан Антонић, Смиљка Томановић, Владимир Илић, Слободан Цвејић...

Прва генерација утемељивача социологије на београдском универзитету, без обзира на владајућу марксистичку доктрину у условима монопартијског система, показала је ширину за теоријски плурализам и нове тенденције у развоју тзв. стваралачког марксизма (о значају и улози теорије отуђења у Марковом делу, о критичкој теорији друштва, дијалектичком начелу тоталитета у Марковим научним истраживањима, критици идеологије и филозофији праксиса, критици стаљинизма). Њихова критика била је антидогматска критика стаљинизма и политбироократизма у условима монопартијског социјализма, али није била антимарксистичка и антисоцијалистичка, без обзира што је један број њих стигматизован од стране текућих идеолога и 1975. одстрањен из наставе, а неки од њих после имплозије социјализма прешли на позиције поперизма и либералног концепта „отвореног друштва“.

У погледу развоја наставног плана и програма одређених дисциплина *Студијска група за социологију на Филозофском факултету у Београду* неговала је уравнотежен однос између општеобразовних и теоријских предмета и предмета и дисциплина апликативне примењене социологије, као и отвореност према теоријском и методолошком плурализму у савременој социологији. До

1990. године, поред утицаја марксистичке традиције у форми неомарксизма и критичке теорије друштва, снажан је утицај био структурализма и неофункционализма. У последње три деценије видан је успон нове социолошке генерације (Т. Куљић): аналитичке социологије, социологије свакодневног живота, бурдијевске парадигме и неофеминизма.

Анализа научно-истраживачке активности ове студијске групе, такође, потврђује ову тенденцију: од истраживања промена у друштвеној структури, друштвеног раслојавања и мобилности друштвених група у условима пауперизације, транзиције и глобализације, ка социологији свакидашњег живота, истраживању промена у квалитету живота друштвених група и неофеминистичкој проблематици.

Студијска група и кадрови на овом одељењу успели су да и поред свих притисака, како у бившем једнопартијском режиму, тако и током постсоцијалистичке транзиције, очувају аутономију и професионални идентитет и интегритет, дајући драгоцен допринос науци, образовању и култури Србије. Новије социолошке генерације истраживача са ове студијске групе све се више окрећу аналитичкој социологији следећи истраживачку логику методолошког индивидуализма и потенцијала бурдијевске парадигме рефлексивне социологије у области социологије сазнања, социологије културе, образовања и симболичке моћи.

Студијска група за социологију у Нишу са радом је почела 1971. године, решењем Министарства просвете од 25. октобра исте године о формирању Филозофског факултета Универзитета у Нишу. Нешто касније отпочеће са радом Студијска група за филозофију и социологију на Филозофском факултету у Приштини, а потом и на Филозофском факултету у Новом Саду. Најзначајнији утемељивачи Студијске групе за социологију у Новом Саду били су Божо Милошевић, Љубинко Пушић и Милан Трипковић.

Студијска група за социологију у Нишу отпочела је са радом у кадровском саставу са 4 наставника (Глигорије Зајечарановић, Миодраг Цекић, Милан Дамњановић, Ђуро Шушњић; њима ће се придружити 1973. године Јован Тирић) и 3 асистента (Веселин Илић, Првослав Ралић и Љубиша Митровић), а годину дана касније биће изабран у звање асистента и Лука Прошић. У почетку Група је имала проблем са недостатком наставничког кадра, те је морала да се ослања на кадрове са других факултета и универзитета (из Београда и Новог Сада). Међу професорима са стране били су ангажовани: Илија Станојчић (општа социологија), Сретен Петровић (естетика и социологија уметности), Манојло Глушчевић (културна антропологија), Владимир Милановић (историја социјалних теорија), Александар Тодоровић (социологија културе), Сергеј Флере (социологија образовања), Радош Смиљковић и Владимир Гоати (социологија политике), Слободан Јакшић (социологија породице) и други. Сада, после 50 година, ова студијска група је ослоњена искључиво на сопствени кадар, који је настао из састава наших бивших студената. Департман за социологију, какав је данашњи назив, 2021. године има у свом саставу: једног професора емеритуса, четири редовна професора, пет ванредних професора, пет доце-

ната и два асистента. О реномеу ове студијске групе, између осталог, говори и чињеница да је из њеног састава до сада изабран један професор емеритус и члан Научног друштва Србије (Љубиша Митровић), два председника Српског социолошког друштва (Драган Тодоровић и Јасмина Петровић), а за своје стваралаштво награђивани су Драган Тодоровић (награда „Зоран Ђинђић“ за магистарски рад) и Љубиша Митровић (награда „Радомир Лукић“ за животно дело). Студенти, магистранти и докторанти који су своја звања стекли на Студијској групи за социологију Филозофског факултета у Нишу такође су се афирмисали у социолошкој заједници (Драгољуб Ђорђевић и Слободан Миладиновић као председници Југословенског удружења социолога, односно Српског социолошког друштва) и били награђивани за своја постигнућа – Драгољуб Ђорђевић је добитник награде за публицистику „Десимир Тошић“, а Ђокица Јовановић награде „Војин Милић“ за најбољу књигу из области социологије.

У време настанка, Студијска група за социологију Филозофског факултета Универзитета у Нишу је планом и програмом студија била профилирана као група за студије социологије и социологију образовања. Затим је тај образовни профил трансформисан ка значајном уделу посебних примењених социологија и културолошких дисциплина у социолошкој култури и систему едукације студената. Управници Одељења за социологију били су: Миодраг Цекић, Милан Дамњановић, Јован Ђирић, Глигорије Зајечарановић, Миомир Ивковић, Момчило Стојковић, Драган Жунић, Веселин Илић, Љубинко Милосављевић, Вјекослав Бутиган, Никола Божиловић, Миомир Наумовић, Драгана Захаријевски и Бранислав Стевановић. Од почетних тридесетак наставно-научних дисциплина, после болоњске реформе, тај број је порастао (на различитим нивоима образовања – основним, мастер и докторским студијама) на преко 50 дисциплина. Овакво уситњавање, насупрот захтеву за интегрисаним студијама, уверени смо да ће имати негативне ефекте на наставно-образовну, педагошку и научну праксу, без обзира на легитимацију да се то чини ради подизања нивоа ефикасности и квалитета студирања на универзитету.

Упоредо са наставно-образовним радом на групи се одвија и научно-истраживачки рад. Од 1983. године отпочео је са радом Институт за друштвена истраживања, који је касније преименован у Институт за социолошка истраживања, а 2007. године у Центар за социолошка истраживања.⁴

У оквиру активности овог Института/Центра за социолошка истраживања од оснивања до данас реализован је већи број пројеката: *Регионална хетерогеност промена друштвене структуре у Србији* (1986–1990); *Радни морал, апсентизам и сукоби у индустрији привреде нишког региона* (1991–1995); *Регионална културна сарадња на Балкану* (1996–2000), *Културни и етнички односи у Србији и на Балкану у процесу регионалних и европских интеграција* (2001–2005); *Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграција* (2006–2010), *Традиција, модернизација*

⁴ Управници Института/Центра за социологију били су: Љубиша Митровић, Миомир Ивковић, Драган Жунић, Драгана Захаријевски и Јасмина Петровић.

и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграција (2011–2019). Такође, реализована су још три пројекта: *Болести и здравље школске деце*, *Улога синдиката у процесу транзиције* и *Професионализација позива социолога*. У циљу реализације ових пројеката реализовано је пет емпиријских истраживања, од тога два у земљи и три на Балкану (у Србији, Македонији и Бугарској). Објављено је преко 30 зборника радова са научних скупова. Поред тога, Институт и Студијска група за социологију објављују и часописе *Годишњак за социологију* и *Балканске синтезе*, а објављена је и серија тематских зборника *Балкан у процесу евроинтеграција*. У периоду 2011–2020. године овај центар је, у сарадњи са Центром за научна истраживања и Огранком САНУ у Нишу, ангажован на макропројекту *Становништво југоисточне Србије: демографска репродукција и социо-културна динамика* у оквиру кога је одржано осам научних скупова и два округла стола и објављено осам зборника научних радова.

Студијска група за социологију у Нишу, са својим Институтом/Центром развила је богату међународну сарадњу са Институтом за марксизам Универзитета у Илменауу (ДДР), Социолошким факултетом Универзитета Ломоносов у Москви и Социолошким институтом Руске академије наука, као и Међународним центром за конфликтологију у Москви, затим са Филозофским факултетом Универзитета у Великом Трнову, филозофским факултетима у Софији и Скопљу, са Социолошким институтом Бугарске академије наука, Центром за социолошка и политиколошка истраживања „Иван Хаџијски“ (Софија), са Међународним центром за истраживање развоја у Кембриџу, Сан Франциско (САД), Центром за истраживање партиципације и самоуправљања на Високој школи социјалних наука (Париз, Француска).

О социо-културном и политичком контексту настанка и развоја социологије у Србији (1959–2021)

Настанак социологије у историји сазнајне праксе, као облика научне свести и академске дисциплине, није случајан. Он није, манхајмовски речено, пуки израз субјективне воље слободнолебдеће интелигенције. Уз сву аутономију настанка и развоја идеја, ова појава је везана и за преломне тренутке у онтологији друштвеног бића, начину живота и деловања друштвених група и друштвених покрета. Пре ће бити прецизне и тачне дјагностичке процене њеног рађања и настанка садржане у порукама Рејмона Арона, Јиргена Хабермаса и Алвина Гулднера. Тако, Арон истиче да је социологија настала на фону модерне и велике грађанске револуције, која је на политичком плану остварила еманципацију поданика у грађанина, а на духовном рађање социологије као органа духовне еманципације. Хабермас такође истиче рађање социологије у контексту радикалних промена друштва из традиционалних заједница и ослобођења свести од сваке спољне присиле хетеродетерминације – религијске,

политичке или економске. Гулднер пак закључује: „Социологија почиње ослобађајући свет од илузија и наставља ослобађајући себе...“

Сажимајући логику ових порука на заједнички именитељ и социолошку формулу, могли бисмо рећи: социологија се изнедрила у фаустовској одисеји људског духа човечанства као интегрални део његове социјалне, политичке и сазнајне/културне еманципације.

Полазећи, управо, од суштине рационално-хеуристичких интенција ових порука, могли бисмо аналогно рећи да се и настанак социологије у Југославији и Србији после Другог светског рата управо збива у специфичном контексту. Само десетак година после сукоба са Информбироом/Стаљиновим догматизмом о једном путу у социјализам, избором социјалистичког самоуправљања као модела/стратегије и управљања у нас, на фону политике либералног друштвеног развоја, духовне дедогматизације у науци, образовању и култури – настаје/формира се прва студијска група за социологију на Филозофском факултету у Београду (1959). А затим, требало је да прође још једна деценија да се (у околностима покренутих реформи, на плану модернизације и регионалног развоја привреде и либерализације политичког живота у друштву), атрикулише потреба за отварањем Филозофског факултета на Универзитету у Нишу (1971) и формира још једна студијска група за социологију у Србији.

Објективна анализа друштвених промена у југословенском друштву, која ће од будућих истраживача бити остварена, мора се суочити са противречним тенденцијама и актерима развоја и драме распада, а пре свега чињеницом како се СКЈ од архитекте програма развоја самоуправног социјализма, као облика самоослобођења радничке класе и развоја партиципативне демократије грађана, временом претворио у аријергарду и заробљеника модела полицентричног етатизма, у чијем се Јудином загрљају распао, постајући и сам, од фактора идејне кохезије и политичке интеграције – плен и жртва републичког партикуларизма и фактор дезинтеграције и урушавања СФРЈ. Тиме су изневерене не само наде бројних грађана различитих националности и историјске тежње југословенских народа у пројекат заједничког живота, већ и у пројекат југословенског пута у социјализам, који је представљен у програму СКЈ 1958. На њему су, надахнути да се боре за аутономију и аутентични пут у развоју социјализма, на фону остварења стваралачког марксизма и духа Париске комуне, самоуправе произвођача као облика партиципативне демократије, радили најбољи умови ондашње наше интелигенције. Подсетимо се, овај стратешки политички документ завршава химничком антидогматском еманципацијском поруком – да „ништа што је остварено не сме за нас бити тако свето да не би могло бити превазиђено и да не би уступило место ономе што је још напредније, још слободније, још људскије!“ (СКЈ 1974: 259).

Нажалост, историјско лукавство ума поиграће се и са судбином југословенске револуције, јер ће монопартијски социјализам, бирократизујући се изнутра, изродити контракласу, црвену буржоазију (Троцки, Ђилас), која ће издати интересе револуције и утрти пут снагама антиреволуције, у лику популистичког етноцентризма и конзервативне историјске рестаурације. Имплозија

социјализма на Истоку и распад Југославије почетком 90-их година настали су синергијом деловања спољних и унутрашњих фактора, системских, структурно-развојних противречности и деловања геополитичких/глобалних геостратешких сила. Сада, после периода *блокиране транзиције* 1990-их и 2000-их (М. Лазић) суочени смо са новом реалношћу неолибералне транзиције без социјалне одговорности, о којој историчари и социолози пишу различите саге/хронике транзиционог гробља, зависне модернизације и рестаурације периферног капитализма (М. Обрадовић, С. Антонић, Љ. Митровић).

Уза сву аутономност у свом развоју друштвено-хуманистичке науке у нас нису могле да се не суоче са противуречностима у друштвеном развоју, а њихови посленици духа да не трпе последице плиме и осеке криза и раскршћа у развоју друштва у периоду од 1945. године до данас. То посебно важи за социологију и политиколошке науке у нас. Груба анализа и класификација социјалног понашања интелигенције у ери имплозије социјализма и распада СФРЈ и транзиције, могла би се означити као њихова разапетост између *status-a quo*, прошлости и изазова будућности. Наравно, историчари, социолози и политиколози у својим истраживањима, анализама и интерпретацијама о томе дају различите оцене у распону: од различитог виђења узрока распада (криза модела развоја, подела и сукоб између ауторитарног монопартијског социјализма и снага самоуправљања; између снага националистичког партикуларизма националистичке антиреволуције и актера *status-a quo* тј. очувања југословенске федерације; између актера либерално-демократске оријентације и *status-a quo*).

Кључна подела, уочи распада СФРЈ била је око очувања интегритета Југославије или системске промене њеног карактера и сукоб између снага:

- а) *Либерално-демократског реформизма* (са платформом тржишних реформи, увођење вишепартизма и конфедералног уређења Југославије);
- б) *Снага status-a quo* (очувања федералног устројства Југославије, њеног социјалистичког поретка и војно-политичке независности и неутралности);
- в) *Снага полицентричног етатизма и националистичког партикуларизма* (који је водио дезинтеграцији и разбијању интегритета и суверенитета Југославије и рестаурацији капитализма).

Нажалост, превагу је однела трећа опција, која је уз геостратешку и војну помоћ Запада увела цео регион у ратно крвопролиће чије ће последице дуго осећати сви грађани и народи на овом простору.

Пажљива анализа садржаја откриће разлике у студијама социолога, историчара и политиколога, али и гледиштима актера, тј. припадника ондашње партијске елите на савезном и републичко-покрајинском нивоу. Те разлике се, 30 година од распада СФРЈ, и даље потенцирају како у мемоарским записима, тако и у естрадним исповестима и наступима у медијској јавности ондашњих, а сада бивших политичких првака. То све говори да се овде, на Балкану, још увек живи у знаку сенке и „шока прошлости“ и бункерисаних подела из 90-их, уместо искреног трагања за мостовима сарадње, конвергенције, промоције

заједничких интереса и вредности. Време је да нова долазећа генерација превреднује учинке претходних и окрене се будућности, тј. трагању за заједничким пројектом и формулом грађења културе мира и остваривању новог радног патриотизма и позитивног развојног такмичарства међу балканским народима.

Поново се налазимо на историјском раскршћу као народ и универзитетска заједница са питањем: хоће ли се *лукавство научног ума* (Bourdieu 2014: 108) друштвене нужности у 21. веку претворити у научну врлину и реалистичким рационализмом утрти пут новом пројекту и процесу развојне интеграционе алтернативе на овом геопростору? Иако смо свесни да не постоји симетричан однос између развоја научне свести и структурних онтолошких потреба друштва, ипак се питамо: да ли ће се доћи до рађања нове друштвене нужности и лукавством историјског ума (Хегел) отворити нове хоризонте наде, развоја и напретка? Или ће ова агонија од транзиције продубити неоконзервативну и неоколонијалну рестаурацију, периферизацију и балканизацију овог геопростора?

Нажалост, одговори су, за сада, нејасни, непотпуни и контрадикторни: крећу се између песимистичких визија и оптимистичких илузија, са даљом поделом актера на етноцентристичку атомизацију/рефеудализацију и евроцентристичко унијаћење. Сви би у ЕУ са погледом уназад и бременим националистичких предрасуда и партикуларизама, спремношћу да више „граде“ тврђаве и бункере од својих „пудл државица“ него ли нове мостове разумевања, заједничког суживота и напретка. Суочени са таквим метежом актуелних конфузија у текућој политичкој реторици, не можемо а да се не упитамо: где су нестали они Гуливери, дивови политичке мудрости, с краја 19. и почетка 20. века, који су проносили лозинку и веру у пројекат „Балкан балканским народима!“ Садашње владајуће снаге политократске и компрадорске елите све би да продају и своје и туђе, заборављајући не само на образ и част, већ и на потомке, тј. на прошлост и будућност својих народа и нових генерација.

О развоју социолошких дисциплина и теоријских приступа и истраживачких оријентација у стваралаштву социолога Србије (прилог упоредној анализи)

Социологија се у Србији и на простору Југославије, после Другог светског рата, преспоро развијала, јер је дуго из идеолошких и доктринарних разлога била стигматизирана и потискивана. Наиме, прећутно се сматрало да ту функцију у систему наука испуњава марксизам, односно историјски материјализам као теорија друштва. У овом контексту био је институционализован и програмски усмерен рад Института друштвених наука, али и факултета друштвених наука, као и првих часописа као теоријских органа владајуће партије (КПЈ/СКЈ). Већ смо истакли да су пресудну улогу у буђењу из догматске заветрине и дремежа одиграли: најпре, сукоб са Информбироом и обрачун са

стаљинистичком идеологијом о једном/једином путем у социјализам; а потом, дефинисање и инаугурација система радничког самоуправљања, као стратегије социјалистичког друштвеног развоја и управљања у земљи; затим, редефинисање улоге КПЈ у СКЈ: од руководеће у идејно водећу, авангардну улогу у политичком систему и друштву, доношење новог Програма СКЈ 1958. у коме је теоријски образложена системска платформа социјалистичког самоуправног развоја југословенског пута у социјализам.

Сви ови процеси дестаљинизације неспорно су утицали не само на демократизацију политичког система већ и на ослобођење духовног културног подсистема, образовања и науке. Ваља истаћи да су преломни тренуци за развој друштвено-хуманистичких наука, по својим импликацијама, били: бледски сусрет филозофа 1960. на коме се расправљало о епистемиолошком питању у развоју филозофије научног сазнања, а потом вођене расправе о односу социологије и историјског материјализма, о статусу социологије у систему друштвених наука, о месту, улози и значају Марксове теорије алијенације/отуђења за развој друштвено-хуманистичких наука.

У критичким расправама наших филозофа и социолога превагнули су рационални избори и решења који су утицали на динамичан развој и институционалну експанзију студија филозофије и социологије у нас, формирање професионалних удружења социолога и ширење праксе емпиријских социолошких истраживања. Наравно, прва емпиријска истраживања обављена су у оквиру Института друштвених наука и била су везана за истраживање социјалне и просторне мобилности становништва и промена у друштвеној структури (В. Милић и сарадници), за проблеме демографске миграције радне снаге на Запад и нове колоније дијаспоре (М. Мацура, Ж. Танић и В. Гречић), за унутрашње процесе миграција на релацији село–град и формирање нових социјалних категорија, (сељаци–радници) агломерацијских састава и урбанизације насеља (Ц. Костић), на почетна истраживања промена у систему расподеле друштвене моћи под утицајем самоуправљања (В. Рашковић, Ј. Жупанов, В. Арзеншек) развој социологије локалних заједница (З. Млинар С. Томић, Р. Маринковић), етносоциолошка истраживања насеља, проучавања села (М. Костић, Ј. Ћирић, С. Ливада...) ...

Појава нових парадигми у социологији на Западу израз је трагања за одговором на кризу капиталистичког друштва – на прелазу из фазе индустријализма у постиндустријску трансформацију, а с друге, израз развоја емпиријских истраживања у служби разрешавања актуелних проблема савременог друштва, његових бројних делатности и институција. У овом контексту својеврсне реконструкције и конструкције западне социологије, настала је експлозија парадигми и интернационализација социологије на нове просторе земаља трећег света. Томе су допринеле и акције УНЕСКО и ОУН подстичући преображаје у области образовања и науке и, посебно, финансирањем истраживања проблема земаља у развоју. На овом фону, настале су бројне парадигме, студије и академске дисциплине: од теорије зависне модернизације и социологије колонијализма и постколонијалних студија, социологије развоја, етносоциологије

и антропосоциологије земаља у развоју, светско-системске теорије, до теорије рационалног избора, интеракционизма. Упоредо са овим појавама настала су критичка преиспитивања владајућих парадигми на Западу – функционализма, и на Истоку – доктринарног марксизма. Све отвореније се пише о њиховој кризи (Гулднер и други аутори) и трага за путевима алтернативне социологије као борилачке дисциплине (П. Бурдије), еманципирајуће науке слободе (Турен) и нове културне политике у модернизацији друштва и ослобођењу човека (Бауман).

Но, свакако је експанзија и експлозија нових парадигми на Западу (у Европи и САД) у периоду 1968–2000. значајно утицала на ширење теоријског плурализма у нас, појаву нових истраживачких поља у нашој социологији као и институционализацију нових академских дисциплина у социолошком систему и систему образовања социолога. Наравно, успон таласа нових парадигми у социологији на Западу и њихова дисеминација на наше тло – на простору Југославије и Србије – текао је упоредо са јачањем процеса међународне научне универзитетске сарадње као и преводилачке активности и објављивања стране литературе из филозофије, социологије и других друштвено-хуманистичких наука. Отвореност наше академске заједнице показала се у инкорпорацији ових теорија и дисциплина у наставне планове и програме студија социологије.

Компаративна анализа истраживачких оријентација (студијских група, института, центара за социологију, стваралаштва кадрова из четири универзитетска центра у Србији у којима се данас изучава социологија) показује: да је *београдска школа социологије* наставила са праксом истраживања промене друштвене структуре, неједнакости, раслојавања, мобилности и различитости стилова и квалитета живота друштвених група у условима транзиције; *нишка школа*, са истраживањем регионалне хетерогености друштвених промена, истраживањем демографских проблема и регионалног развоја у Србији и сарадње на Балкану и културе мира, социологије идентитета, тј. метаморфоза идентитарне културе, места и улоге пограничја, као моста сарадње међу народима на Балкану; *новосадска група за социологију* – фокусирана на истраживање етнокултурне сарадње мањина у овој покрајини, као и проблеме урбане социологије и екосоциологије, док су колеге са социолошке групе у *Приштини*, са привременим седиштем у Косовској Митровици, ангажовани на истраживањима у оквиру пројеката „Косово и Метохија у контексту сусрета цивилизација“ и „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“.

Анализа и груба класификација теоријских оријентација у савременој социологији Србије могла би се редуковано представити: од наглашене структуралистичке анализе, преко културолошке и етнокултуролошке до неомарксистичке. Речју, на делу је пракса теоријског плурализма, конвергенција различитих парадигми и перспектива. У методологији преовлађује методолошки индивидуализам и тенденција квантитативне методологије.

Међу многобројним отвореним истраживачким пољима у савременој социологији све више преовлађују теме из микросоциологије, идентитарне проблематике, родних студија и неофеминизма. Бројна поља – од прекаријата, со-

цијалних и регионалних неједнакости и сукоба, као и истраживања стратегије развоја и управљања у условима транзиције и глобализације – нажалост, још увек нису добила достојно место у истраживањима наших социолога.

Закључна разматрања: о оствареним дoметима и oграничењима у развоју југословенске и српске социологије и оцени доприноса социологије у Нишу. Поглед унатраг и поглед напред

Резимирајући резултате нашег прелиминарног истраживања педесетогодишњег развоја студијске групе за социологију у Нишу у контексту развоја социологије у Србији, могли бисмо са поносом истаћи да је она оправдала своје постојање. Успешно је пребродила „дечије болести“ и бројне Сциле и Харибде, стала на своје ноге и освојила истурене положаје за свој даљи дугорочни развој и лет у будућност. О томе говоре бројни индикатори: кадровска попуњеност са 100% свог састава из редова својих бивших студената и научног подмлатка: иновираниост и модернизација наставних планова и програма на свим нивоима образовања (ОАС, МАС, ДАС) квалитет и ефикасност студирања, каријерна професионална мобилност њених кадрова, остварен ниво научно-истраживачког рада (посебно у последњих 30 година), достигнут ниво стваралаштва (број и квалитет библиографских јединица), као и углед и престиж њених кадрова у социолошкој заједници *homo academicus*-а у Србији, на простору бивше Југославије и Балкана.

На Студијској групи за социологију од оснивања до данас дипломирало је 1.186 студената; звање мастера стекло је 36, магистра 42, а доктора социолошких наука 60 кандидата. Површним увидом у тематску структуру пријављених и одбрањених магистарских и докторских теза на Студијској групи за социологију, да се запазати: да су у првих двадесет година рада студијске групе за социологију преовлађивале теме из историје и теорије марксизма, а затим из социолошког наслеђа Србије; да би у последњих двадесетак година доминирале теме из емпиријске проблематике, везане за различита поља посебних примењених социологија. Овакве карактеристике и тенденције условљене су не само интересовањем кандидата, већ и духом времена и кадровским потенцијалом могућих ментора из састава студијске групе.

Већина дипломираних студената данас ради у образовним институцијама и другим друштвеним делатностима (центрима за социјални рад, медијима, маркетинг службама, центрима за планирање развоја, институцијама културе). За свој рад награђивани су од стране организација и институција у којима раде као и професионалних удружења чији су чланови.

Студијска група за социологију у Нишу, у оквиру свог састава у последњих пет година, изнедрила је и нов смер/образовни профил: *социолог у социјалној заштити*, чиме је ишла у сусрет захтевима тржишта рада за едуковањем овог кадра за којим су нарасле потребе у центрима и службама за социјални рад и социјалну политику у периоду транзиције.

Научно стваралаштво кадрова са ове групе позитивно је вредновано од стране научне и стручне критике, универзитетских органа, министарства за науку, као и професионалних удружења социолога. О томе сведоче бројне награде које су за своје стваралаштво (објављене монографије и друге радове) добили њени чланови, као и њихова промоција у звања професора емеритуса, почасних доктора и професора на бројним универзитетима у иностранству.

Остварени резултати дело су бројних генерација професора и сарадника који су у овом педесетогодишњем периоду радили и стварали на Студијској групи за социологију Филозофског факултета Универзитета у Нишу, о чему постоје бројна сведочанства. Ти домети обавезују на нова прегнућа садашње генерације и будуће кадрове на овој студијској групи да премаше дело својих претходника.

Студијска група за социологију, као и читав Филозофски факултет, налазе се пред озбиљним изазовним задацима: избора и редефинисања програма и стратегије даљег развоја и развоја факултета за наредну деценију. А то значи да ће се нова генерација кадрова и управе Факултета суочити са новим одговорностима и задацима, међу којима овде поентирамо:

1. *Израда пројекта дугорочног и средњорочног развоја Факултета и студијских група* у коме би се дефинисали главни правци развоја и институционалне реорганизације, тј. трансформације факултета на филозофски и филолошки факултет, који би наставили да остварују своју образовну, научну и културну мисију на Универзитету, региону, Републици Србији и шире, у академској заједници Балкана и Европе, јер наука и образовање у 21. веку немају границе.
2. За освајање нових хоризоната и успешну развојну перспективу, прва претпоставка је изградити критички однос према унутрашњим ограничењима, пропустима и слабостима садашњег система. То пак захтева *преиспитивање негативних ефеката Болоњске реформе*, која је под фирмом остваривања отвореног друштва знања, инаугурисала неолибералну идеологију, у чијем се фокусу друштво редукује на метасоцијални концепт друштва и тржиште, а научна истина на тржишну истину. Наиме, ради се о академском капитализму, у коме право постојања не може да има ништа што не доноси профит. С правом критичари ове концепције истичу да се, у суштини, овде не ради ни о каквој слободи друштва, већ се једино ради о својеврсној *смрти друштва*.⁵ У оваквом концепту образовање има инструменталну улогу и подређено је фетишизираној поствареној логици тржишта и мегакапитала. Стога је неопходно социолошки критички детектовати разлику између манифестне и латентне функције болоњског процеса и селективно примењивати оно што је научно и педагошки одрживо, а ослобађати се онога што подређује и разара научну и образовно-пе-

⁵ Видети изванредну критику овог концепта у студији Мише Кулића (2021), *Филозофија, знање и друштво знања*.

дагошку функцију савременог образовања. Тоталитарно-менаџерска инструментализација и редукција образовања и науке довела је до разбијања научног и образовног система и прогона и маргинализације друштвно-хуманистичких наука и дисциплина из наставних планова и програма. Извесно је да оваква пракса оставља негативне погубне последице по научну, образовну и васпитно-културолошку функцију у савременом друштву. Крајње је време да се у оквиру Српске академије наука, универзитета, факултета и института организује мултидисциплинарна расправа о свим аспектима реформе високог образовања и понуде јавности и Министарству просвете и науке рационални аргументи у ком правцу треба даље мењати образовни и научни систем у Републици.

3. У овом контексту критичко-научног и педагошко-културолошког преиспитивања неопходно је *сачинити детаљну анализу плана и програма Студијске групе за социологију* и извршити отклон од тенденције претеране сегментације/атомизације – дисциплинарног хаоса, уз даље отварање према процесима теоријске и методолошке модернизације и изграђивање уравнотеженог односа између општетеоријских системских дисциплина и посебних дисциплина примењене социологије, као и афирмисати праксу интегрисаних студија у систему образовања, посебно на мастер и докторским студијама. У том погледу, неопходно је увести и нове смерове на мастер и докторском нивоу образовања, који би омогућили даље школовање студената који су завршили друге факултете и образовне профиле на основним студијама. Примера ради, смерове: културна политика и култура мира, студије глобализације, студије одрживог регионалног развоја, социологија балканских и европских интеграција, студије дијаспоре, социологија елита, студије етнокултуролошких идентитета. У организацији рада Студијске групе за социологију треба обновити рад катедри као стручних тела за колегијалну научну расправу о битним питањима савремене социолошке праксеологије. У овом контексту треба реактивирати рад Катедре за општу социологију, теорију и методологију.
4. У пракси научно-истраживачког рада у *Центру за социолошка истраживања афирмисати мултидисциплинарни приступ* и, поред локалних микросоциолошких питања, наставити истраживања проблема у регионалном/балканском и глобалном контексту друштвених промена.
5. Наставити и *проширити међупрофесионалну и међууниверзитетску сарадњу* у области наставе и научних истраживања, како на простору Србије, бивше Југославије и Балкана, тако и шире са факултетима и институтима из Европе и света.
6. У *програму научних истраживања*, између осталих тема на којима се може ангажовати Центар за социолошка истраживања, неопходно је наставити рад на пројекту *Становништво југоисточне Србије*:

демографска репродукција и социокултурна динамика, у сарадњи са Огранком САНУ у Нишу. Такође, треба размотрити и неке друге теме, које би Центар могао да кандидује за нов истраживачки циклус, као што су:

- Проблеми регионалног развоја и положај мањина у пограничју;
  - Истраживање социолошког наслеђа/традиције у развоју науке у Србији;
  - Партиципативна демократија и политичка култура грађана;
  - Неједнакости у друштву и неједнакости у образовању;
  - Критичка ревалоризација транзиционих стратегија и могућности изградње алтернативних модела развоја и управљања;
  - Могућности коришћења потенцијала српске дијаспоре за локални развој у Србији;
  - Балкан – мост дијалога цивилизација и културе мира у контексту евроинтеграцијске перспективе развоја;
  - Улога универзитета и *homo academicus*-а у регионалном развоју и унапређењу културе мира на Балкану.
7. Факултети и Студијска група за социологију треба да наставе са плодном *издавачком делатношћу*, како монографија и уџбеника, зборника са научних скупова, тако и часописа. Поред *Годишњака за социологију*, наставити са публикувањем *Балканских синтеза*. У том циљу треба променити кадровски састав редакције и проширити број нових сарадника из земље и иностранства. Овај часопис, поред научно-истраживачке функције, треба да остварује и културолошку интегративну мисију на овом простору.

Најзад, уз потенцирање значаја емпиријских истраживања – и подсећање на пословичну поруку да је свака теорија сива, само је зелено дрво живота – неопходно је да студијска група остане перманентно, наравно, критички отворена према новим идејама, струјањима, парадигмама и проблемским пољима које се кандидују у савременој светској социологији, како би наставници и сарадници били не само информисани о томе шта се ради у свету, већ и унапређивали своју теоријску свест и модернизовали наставне програме образовања, не задовољавајући се тиме да група остане провинцијална и на периферији европске науке.

Досадашњи остварени домети у развоју социологије у Нишу обавезују на то нову социолошку генерацију кадрова којој искрено и колегијално желимо да оствари боље успехе у наставном и научном раду у будућности. Она то може да оствари само ако добро схвати заветне поруке мудрих који записаше: Прашњави су путеви не само Господњи, већ и сваког посленика, па и социолога, који жели да плодне резултате постигне одговорним радом у свом позиву. У том смислу, „бављење социологијом, социолози не треба да схвате као рецепт за богаћење, већ као позив и начин живота“ (Вауман 2014), а то захтева њихову потпуну посвећеност стваралаштву, хуманизацији друштвених односа и еманципаторским циљевима преображаја савременог друштва.

Литература

- Bauman, Z. (2014) *What Use is Sociology?* Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2014) *Znanost o znanosti i refleksivnost*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Богдановић, М. (прир.) (2009) *Социологија у Србији 1959-2009*. Београд: Службени гласник, Филозофски факултет у Београду.
- Димитријевић, Б. (прир.) (2012) *Четрдесет година Филозофског факултета у Нишу (1971–2011)*. Ниш: Филозофски факултет.
- Кулић, М. (2021) „Филозофија, знање и друштво знања“ у М. Кулић (прир.) *Друштво знања и процес трансформације филозофских, друштвено-хуманистичких наука*, стр. 43–60. Пале: Филозофски факултет.
- Милић, В. (1986) *Социологија сазнања*. Сарајево: „Веселин Маслеша“.
- Милић, В. (1995) *Социологија науке: развој, стање, проблеми*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Милошевић, Б. (2007) *Социологија и савремени свет*. Нови Сад: ФФ Нови Сад и Old commerce.
- Милошевић, Б. (2016) *Социолошки темати: о раду, образовању и култури*. Ниш: Прометеј и Филозофски факултет у Нишу.
- Митровић, Љ. (1982) „Социолошко проучавање социологије“. *Социолошки преглед* 16(3): 99–109.
- Митровић, Љ. (1987) *Социологија*. Београд: Наука и друштво, Институт за политичке студије.
- Митровић, Љ. (2011) *Геокултура развоја Балкана и савремена социологија*, Нови Сад, Ниш: Прометеј, Филозофски факултет у Нишу.
- Митровић, М. (1982) *Југословенска предратна социологија*. Београд: Истраживачко-издавачки центар ССО Србије.
- СКЈ (1974) *Програм Савеза комуниста Југославије, усвојен на VII конгресу СКЈ, 22–26 априла 1958*. Београд: ИЦ „Комунист“.
- Тодоровић, Д. (2021) *Корени и крила: монографија поводом 50 година Филозофског факултета Универзитета у Нишу*. Ниш: Филозофски факултет.
- Шушњић, Ђ. (1971) *Критика социолошке методе*. Ниш: Градина.
- Шушњић, Ђ. (1982) *Знати и веровати*. Загреб: Стварност.
- Шушњић, Ђ. (1995) *Цветови и тла*. Београд: Чигоја штампа.

Ljubiša R. Mitrović

**ACHIEVEMENTS OF THE STUDY
GROUP FOR SOCIOLOGY IN THE MIRROR
OF COMPARATIVE ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT
OF SOCIOLOGY IN SERBIA
Marginals on the occasion of the 50th anniversary of the founding of the
Faculty of Philosophy in Niš 1971–2021.**

Abstract: The subject of the paper is the analysis of the development of sociology as an academic discipline at the Faculty of Philosophy in Niš. The institutional development of teaching and scientific research activities, as well as the theoretical and scientific-research orientation of the *Niš School* of Sociology is presented in the paper. The founding and development of sociology in Niš is seen as a part of the development of sociology in Serbia (and Yugoslavia) pointing to the social and cultural factors that influenced it.

Key Words: Development of Sociology, Study Group for Sociology, Faculty of Philosophy in Niš, Serbia.